

СКУПШТИНА
СОЦИЈАЛИСТИЧНЕ РЕПУБЛИКЕ ЦРНЕ ГОРЕ
ДОКУМЕНТАЦИЈА И БИБЛИОТЕКА

Број II/50

Титоград, 8. XII 1982. год.

РАД СКУПШТИНЕ ЦРНЕ ГОРЕ 1945-1950

Приредили:
Чедомир Перовић
Невенка Илић

Титоград
1986

држави, онда се то не говори због тога што наша демократија није добра, него због тога да би унутрашња реакција опет имала за своје интересе наша богатства, наша привредна предузећа и руднике и да би их експлоатисала за рачун реакције; не зато што наш поредак није добар и што не претставља заиста један демократски карактер.

Али, данашњим Уставом, последице Устава ФНРЈ, ми стварно дограђујемо нашу државност. Ми правно формулишемо нашу друштвену стварност, ми регулишемо наше друштвене међусобне односе. А то је гаранција за наш будући развитак, гаранција да се не могу никада више појавити реакционарне снаге као интересенти међународне реакције. А данас ево и црногорски народ формално приступа ка стварању потпуне равноправности, ка стварању своје боље будућности. Интриге и провокације и све друго, што смо могли да видимо у току ове последње године дана, дошле су само да би се осигурали интереси међународне реакције, да би се омогућили профити које је она имала у нашој држави, да се осигурају интереси појединаца које су раније имали неки људи у држави. Поједини закони које Савезна скупштина доноси говоре о томе колико се води рачуна баш о економској равноправности појединих народа, а развитак нашег државног социјалистичког сектора привреде такође нам говори о томе колико се води рачуна о економском подизању свих народних република. Из тог разлога ја предлажем да се усвоји предлог нацрта Устава и изјављујем да ћу и у начелу и у појединостама за њега гласати.

Дон Нико Луковић: Другови и другарице народни посланици,

Дозволите ми, прије него пређем на предмет дискусије, да истешем лик Црне Горе кроз историју, према њеним особинама којима је ова земља одвојила од свих осталих наших народних република, тако да су ови велики дани слободе и истинске демократије, за којима су Црногорци вјековима чезнули, па ова Уставотворна скупштина, изабрана слободном вољом народа, и овај Устав — у сагласности са великом прошлошћу Црне Горе.

Другови и другарице, када су се косовски орлови угнијездили у овим славним кршевима, засадили су на Ловћену, црногорском Парнасу, светом брду свих унакрст Словена, српски барјак, симбол јунаштва, витештва и слободе, гдје је пет вјекова слободно лепршао, ничим неокаљан, док су непријатељи нашега народа, почевши од азијатског душманина до фашистичког завојевача наших дана „о те крши зуб свој замањ кршили“, да га отму и растргају. Али поносни Црногорац као да је из Ловћена израстао, стоји својим гранитним ногама непомичан на крвавој стражи, чувајући слободу и свијетле идеале српства и јужног словенства, док је свукуд унаоколо „племе наше сном мртвијем спало“.

Црногорци су најмањи али највитешкији народ на словенском југу, а можда и у цијелом словенству. Ниједан народ на Балкану није се тако упорно, непрекидно и дуготрајно борио за

Дон Нико Луковић: Другови и другарице народни посланици,

Дозволите ми, прије него пређем на предмет дискусије, да истешем лик Црне Горе кроз историју, према њеним особинама којима је ова земља одвајала од свих осталих наших народних република, тако да су ови велики дани слободе и истинске демократије, за којима су Црногорци вјековима чезнули, па ова Уставотворна скупштина, изабрана слободном вољом народа, и овај Устав — у сагласности са великом прошлошћу Црне Горе.

Другови и другарице, када су се косовски орлови угнијездили у овим славним кршевима, засадили су на Ловћену, црногорском Парнасу, светом брду свих унакрст Словена, српски барјак, симбол јунаштва, витештва и слободе, гдје је пет вјекова слободно лепршао, ничим неокаљан, док су непријатељи нашега народа, почевши од азијатског душманина до фашистичког завојевача наших дана „о те крши зуб свој заман кршили“, да га отму и растргају. Али поносни Црногорац као да је из Ловћена израстао, стоји својим гранитним ногама непомичан на крвавој стражи, чувајући слободу и свијетле идеале српства и јужног словенства, док је свукуд унаоколо „племе наше сном мртвијем спало“.

Црногорци су најмањи али највитешкији народ на словенском југу, а можда и у цијелом словенству. Ниједан народ на Балкану није се тако упорно, непрекидно и дуготрајно борио за слободу као црногорски народ, најчистија етничка група међу Србима. Црногорци су се борили за свој опстанак не само против вањских непријатеља, него и против домаћих издајника, од историјске Бадње вечери 1702 до минулог отаџбинског рата, који је пронио славу црногорском народу по свему свијету, када је требало да се бори под најтежим условима, не против двоструког, него троструког непријатеља: италијанских фашиста, њемачких нациста и њихових помагача, домаћих издајника.

Црногорци су донијели са Косова не само барјак слободе, него су и обновили српску средњовјековну славу оружја у својим легандарним јунацима. Оживјели су Краљевића Марка кроз Баја Пивљанина и Вука Мандушића, Милоша Обилића кроз Никца од Ровина, Новицу Церовића и Марка Миљанова, кроз Анђелију Косарића и друге црногорске јунакиње створили су нам нову Јудиту и нове амазонке. А ко би набројио црногорске жене и дјевојке које су напајале рањене јунаке и видале им ране на свим бојним пољима, од XV вијека до Скадра и бојишта у Народноослободилачком рату, као нове Косовке дјевојке? Кроз Крусе, Царев Лаз, Грахово. Фундину, Вучји До и Скадар освети ли су Косово. Обновили су Термопиле кроз Вртијелку, а Маратонско Поље кроз Граховац. Црногорци су препријечили пут Наполеоновој војсци крај Суторине, када је покушала да заузме Боку, њихово Приморје, украс Црне Горе. Тај њихов јуначки и свијетли подвиг против једног од највећих војсковођа свих времена и однашњег господара Европе, надахнуо је Александра Пушкина да у пјесми о Црној Гори под насловом „Црногорци и Бонапарта“ велича Црну Гору, Тако су побједи Црногораца над турском војском 1875 до 1878 одушевиле славног енглеског пјесника Алфреда Тенинсона да у чувеном сонету о Црној Гори апострофира ову славну земљу овако: „Ој најмањи међу

народима! Леројски камени пријестоле слоооде! Катници, који сте пет вјекова одбијали силне руље турске, велика Црна Гора! Никада, откако твоји сури врхови парају облаке и ломе олујине, никада није дисало племе моћнијих гориштака од твојих".

У данима ропства, када су Словени под Аустријом упирали своје погледе на Црну Гору, на ову јуначку земљу, и ми доље из Боке подизали смо своје очи на ове врлети, обасјане сунцем слободе, стан орлова и јунака, у нади да ће Црна Гора испунити вјековни сан Јужних Словена. Али за Црногорце није све јунаштво. Они траже за јунаке и херојство духа, племенитост, поштење, карактер. То је за њих идеал човјека, што се изражава ријечју чојства. Ни у једном словенском народу није интерпретирана боље та ријеч, неголи што ју је Црногорац протумачио и ни у једном словенском рјечнику нема те ријечи осим у црногорском, јер су Црногорци најбоље осјећали чојство. Стога енглески историчар Милер зове Црногорце „ аристокрацијом српске расе"

Између многобројних примјера чојства и јунаштва, који мали народ праве великим, навешћу три примјера из старије и новије историје. Када је године 1714 Нумен Паша Ђуприлић ударио на Црну Гору, смакнуо је пред очима Вука Мандушића сина му, дванаестогодишњег дјечака. Док је дјечак дрхтао пред мачем крвника, рече му отац: „Сине мој држи се храбро, то не траје дуго, до само један тренутак — часно је за домовину умријети". Док се Његош налазио у Риму, показаше му ланце, у којима је, наводно, био окован свети Петар апостол. И кад му их пружише да их пољуби, рече поносно пјесник — витез: „Црногорац није никад љубио окове, против којих се увијек борно од Косова до данас". У XVII вијеку Ђуља Иванов из Куча био је неоправдано прогнан у Турску. Скадарски паша, хотећи да му он предводи војску против Црне Горе, спусти му симболички кроз прозор своју турску заставу и конопац. А родољубиви Црногорац узео конопац, стави га себи око врата и објеси се пред очима паше, не хотећи бити црногорски издајник. Заиста је раздобље од XV до XX стољећа било Илијада Црне Горе, херојско доба, када се рађало да се гине на бојном пољу, када се славно умирало. Да друга покољења живе у слободи и бољим условима живота, када су се Црногорке, као нове мајке Југовића, поносиле синовима палих за слободу отаџбине. Од тог моралног и духовног блага живјела је, живи и живјеће Црна Гора вјечно. Из тог златног мајдана црпли су духовну храну и остали народи Југо-славије. Из њега је и Мажуранић узео грађу за своје бесмртно дјело. Та баштина предака даје и Црногорцима наших дана потстрека у борби за коначно ослобођење народа, за истину правду и демократију. 1912 Црногорци први ударе на турску царевину, да ослободе од вјековног ропства балканску браћу, те брда и долине око Скадра и на Брегалници осуше костима својих хероја. 1914 године, премда малобројни и слабо наоружани, одупиру се моћној Хабзбуршкој империји и 1918 године испуне сан Његоша, ујединивши се са србијанском браћом и осталим народима Југо-славије. 1941 године Зетска дивизија даде све од себе, закуца на вратима Скадра и не погази свијетле традиције своје земље, док је, на жалост, вођство краљевске југословенске војске срамно поклекнуло пред непријатељима словенства.

Али највећи доказ родољубља и херојства дали су Црногорци у великој Народноослободилачкој борби, када су 13 јула 1941 године дигли први општи народни устанак за правду и слободу, када је цијела наша земља била прегажена од најмоћније војске на свијету. Као да се мрав дигао на лава, или Давид на Голијата. И истрајаше

кроз четири године у надчовјечанским патњама, борећи се против фашистичких издајника, све до коначне побједе и ослобођења. И, док смо мислили да је занавијек затворена књига о Краљевићу Марку, Милошу Обилићу и Николи Зрињском, минули нам је рат указао на нове јунаке, о којима ће поново пропјевати народна пјесма, као о Сави Ковачевићу, Ивану Милутиновићу, Пеку Дапчевићу и другим славним партизанским вођама. У борби против тих, рекао бих, голоруких и неопскрбљених јунака, непријатељ је осјетио на својој кожи снагу пјесникових ријечи: „Бој се оног тко је вико без голема мријет јада“ - И ако буде праведне хисторије, треба да се бројем малени црногорски народ уврсти у велике народе свијета. Политичка посљедица Тринаестојулског устанка била је да је, као што је у Зети настала прва српска држава, тако у овој земљи ударен темељ новој Југославији. Тринаестојулски устанак је спасао част наших народа, вратио смисао нашој хисторији и достојанство нашем животу.

Петнаест хиљада Црногораца и Бокеља пало је у отаџбинском Ослободилачком рату. Они су физички умрли, али ће вјечно живјети духовно у успомени црногорског народа, и њховим ће се јуначким дјелима напајати будућа покољења. „Виле ће се грабит кроз вјекове да им вјенце достојне оплету“. А Његошев се дух коначно смиро, јер „Племе његово сном мртвијем не спава, јер суза његова има родитеља, јер је над њим небо отворено, прима му плач и молитву“.

Црна Гора није само јуначко гнијездо. У њој се родила прва државна мисао код Срба, у XI вијеку. Тако почетком XIX стољећа, кад се Бока присајединила Црнај Гори, намјера је била Петра I, црногорског главара и првака Боке, што проистиче из Архива, да се оснује југословенска држава, уствари прва држава Јужних Словена у новије доба. А да није Турска најезда прекинула нит културног живота овог племенитог народа, ова словенска Спарта била би и Атина. То нам доказују ове чињенице. На Ободу и на Цетињу је основана прва штампарија на словенском југу 1493 године. Овдје је штампана и прва наша књига, 50 година послје проналаска штампе. Ова штампарија, први предуслов просвјете, била је расадник за друге штампарије по словенским крајевима и другим земљама на Балкану. 1485 године основан је на Цетињу манастир Црнојевића, ризница црногорске историје и цивилизације, који је у мраку вјекovima свијетлио свом народу. Најстарији спис српске књижевности (из XI или прве половине XII вијека) „Житије светог Јована Владимира“ написано је у Црној Гори. А најстарије наше историско дјело, „Љетопис попа Дукљанина“, написано на латинском језику, у почетку XII вијека, такође је настало у Зети. А да ништа није друго, довољан би био Његош да прослави, не само мали црногорски, него и један велики народ. Као пјесник филозоф и пјесник бола, он припада цијелом човјечанству. Његов „Горски вијенац“, у којему је нама и цијелом свијету отворио јасније него ико мајдан духовног и моралног блага црногорског народа, најбоље је и најмисаоније дјело наше књижевности и најнационалније пјесничко дјело у свјетској литератури, које ће увијек мирисати свјежином горског цвијећа, јер у његовим бесмртним звуцима проговара душа црногорског народа, материјално сиромашног, али морално богатог. Доказ је природна даровитост овог народа и чињеница што су данас умјетници, сликари и кипари из Црне Горе међу најбољим у Југославији.

Тешко је наћи у историји свијета народ који је толико дао и који је толико љубио своју кршевиту отаџбину као црногорски народ. Али, Црногорци нијесу ограничили своју љубав само на Црну Гору, него и на све Јужне Словене и на цијело словенство, особито на

пету и на све јужне Словене и на цијело словенство, особито на мајку словенства — Русију, која, као што сунце силом гравитације привлачи све планете својом величином, вуче к себи све Словене. Црногорци су са ових висина гледали на цијелу словенску обитељ, према Његошевим ријечима: „Ко на брдо, ак имало стоји, више види но онај под брдо". Они су увијек били први у свим општесловенским покретима, особито 1848 год.

Заиста с пуним правом каже лорд Глетстон за Црну Гору да је значајна црта са које би се она могла да пореди са Хомеровом Грчком, рађање у истини великих људи у уским границама кретања и рада. И даље каже Глетстон: „И најромантичније и потресајући слике других историја блиједе пред обичним животом Црне Горе". С Глетстоном се слажу и многи други умници и просјетни радници Запада.

Славна Црна Гора! Тако мисле о теби страни људи, а што бисмо имали да речемо ми, род твој? Вјекови су прохујали, али заслуге твоје за словенство остају непролазне, вјечне као твоје стијене.

Стога, док год буде словеноког човјека од Леденог до Црног и Јадранског мора, од Тихог Океана до Алпа, клањаће се крсту твоме, мукама и страдањима твојим, гробовима јунака твојих, ранама синова твојих, сузама мајки твојих, жалостима удовица и заручница твојих, крви посјечених младенаца твојих, плачу сирочади твоје, твојим попаљеним домовима, разореном огњишту твојем. Ти си прва носила основно камење за величанствену зграду ФНРЈ, у коју су нашлм топли заклон и смирење браћа Срби, Хрвати, Словенци, Црногорци и Македонци. Клањамо ти се и клањаћемо ти се са цијелим словенстаом, вјечна Црна Гора!

Кад би данас западни савезници знали колико си ти дала човјечанству и кад би на уму имали да „ви мресте, док су они спали", не би нам оспоравали свето право на живе дјелове нашег народног тијела. Али данас се једном за вазда пробудила словенска свијест. Братство и јединство словенских народа под вођством моћног Совјетског Савеза, које је крвљу освештано у минулом рату, а које је дошло до изражаја на Словенском конгресу у Београду, у мирној културној и политичкој сарадњи, остаће нераскидиво, вјечно и према њима је немоћна свака сила и атомска енергија. 250 милиона Словена, који данас први пут компактно ступају на позорницу свијета, радиће на смирењу човјечанства и унијеће свој велики принос култури и цивилизацији. А ми данас, из овог високог дома, са овог светог тла, које се кроз вјекове осјећало дијелом мајке Русије, упућујемо братски поздрав и израз захвалности Совјетском Савезу и његовом вођи генералисимусу Стаљину (Посланици бурно аплаудирају).

Ако се ко награђује за рад и страдање у вршењу дужности према народу, Црна Гора има право на највећу награду, али њој је најбоља и најмилија награда ова Уставотворна скупштина, први пут у историји оне земље изабрана слободном вољом народа, и овај демократски Устав који ћемо донијети. Ово је достојна круна њене задње четворогодишње борбе за народно ослобођење, за социјалну правду и демократију.

Чим је Црна Гора 1878 године крвљу извојштила своју потпуну независност, књаз Никола проведе реформе у државној управи, али не за корист народа, него да сачува овој неодрживи положај властодршца. Начин његове самовољне владавине пробудио је негодовање особито код млађе слободољубиве генерације, и потреси у унутрашњој управи били су све чешћи. Био је морално присиљен да 1905 године донесе устав. Књаз у прогласу каже да народу дарива

устав, који назива својим чедом. Ироније! Један човјек, па макар то био владар, дарива уставне слободе једном племенитом вјековима мученом народу. И заиста то болесно рођено чедо није могло да помогне земљи, јер је упркос тога владар остао самодржац власти; и донијело је пропаст самом свом родитељу. А данас тај народ, преко својих слободно изабраних представника, доноси сам напредни и демократски Устав, који најбоље одговара његовим потребама. Овај Устав служи учвршћењу и развијању демократских, социјалних и националних тековина, остварењу циљева Народноослободилачке борбе. Он видно подвлачи државни карактер Народне Републике Црне Горе и њена суверена државна права, утврђује њену народну суштину и републикански облик. Упоредо с тим је означен је и правни однос НРЦГ према другим народним републикама и према савезној држави ФНРЈ. А главна је ствар да Устав поставља начела да сва власт произилази из народа и припада народу. Овај Устав значи дефинитивну политичку економску, проевјетно-културну изградњу НРЦГ у склопу са ФНРЈ. Он је полазна тачка нашег новог напредног живота.

Али овај Устав и остали уставни акти народних република имају међународни значај са двојаког гледишта: прво, што су ово први уставни акти у ослобођеним земљама, а друго, што примјером показују како се може ријешити национално питање у оквиру једне државне мисли, оно што није могла чинити стара Југославија у 23 године опстанка. Стога је данашњи дан један од најсвјетлијих датума у историји Црне Горе. Ово је највећа тековина Народноослободилачке борбе, народна светиња.

Овдје треба да истакнем једну ствар у Уставу коју моји предговорници нијесу истакли. То су одредбе нашег Устава у вези са вјерским питањима. Могу да кажем по овом увјерењу и по својој савјести да нас овај Устав у овом погледу потпуно задовољава. Не само то, него овај Устав има, колико ја знам, један став што га нема ниједан устав оних држава које су одвојене од цркве, тј. да држава може помагати црквене установе, Само треба ову ствар правилно схватити, Одвајање цркве од државе за нас је нова ствар, али није у свијету. За нас је то донио демократски дух и потребе времена, а у свијету је тога било и сад има, и већина држава Европе су одвојене од цркве. Али то није донијело никакве штете цркви. Дакле знамо да је црква процвјетала у Француокој откако је одвојена од државе и исто тако и у Совјетском Савезу. Објекат је за цркву и државу једнак, а то је човјек. Али задаћа је и цркве и државе да изграде првјенствено човјека грађанина и родољуба, односно наша држава има право да тражи од свештеника да буду родољуби и народни свештеници. То значи да саосјећају и раде са народом и за народ и да сарађују са народном влашћу, јер не смијемо заборавити да је извор власти сам народ.

Тако исто је и у питању брака. Грађански брак је сада код нас облигатан. И то је једини пуноважни брак пред државом. Али наш Устав не брани ко хоће и ко сматра по савјести својој за дужност да обави и црквени брак. И то је за нас ствар нова, али по свијету није. У четири веће државе Европе постоји грађански брак, У овом нашем Уставу подвлачимо и принцип слободе савјести и слободе вјероисповијести и ми не тражимо друго.

Бока Которска, саставни дио Црне Горе, који је с њом дијелио прошлост, а у минулом рату заједнички проливеном крвљу завештао заклетву коју су дали наши преци Црногорци и Бокељи на историјској скупштини у Добротини, 29 октобра 1813 године, да ће Црна Гора и Бока увијек остати једна и цјело. Свагда и в

Црна Гора и Босна уједињени су свијим једним другом, свесрдно у сваком случају, - данас се свесрдно радује доношењу нашег Устава. И Бока Которска, преко мене и преко мојих другова народних посланика из оног лијепог краја, поздравља свесрдно овај савремени демократски Устав, јер у њему гледа основ свога процвата и свог напретка у свијетлој перспективи заједничког, срећног и вјечног живота са браћом Црногорцима.